

herkesin sâkinâme söylediğini ilâve eder. Fahrüzzamân'a göre Pertev-i Şîrâzî (ö. 928/1522) en güzel sâkinâmeyi kaleme alan şairdir. En hacimli sâkinâme yazarı olarak anılan Zuhûrî-i Tûrşîzî'nin (ö. 1025/1616) eseri 4500 beyittir. Tesbit ve derleme faaliyetlerini başka şairlerin mesnevilerinde de gerçekleştiren Fahrüzzamân bu tavrı ile âdetâ sâkinâmeler için ölçüler belirlemiştir. Onun *Meyhâne*'sinde elli dokuz sâkinâme bulunmaktadır. Sâkinâme mecmuası oluşturma geleneğini günümüz araştırmacılarından Ahmed-i Gülçîn-i Meânî devam ettirmiştir. Meânî'nin *Tezkire-i Peymâne* adlı eserinde farklı şairlere ait altmış iki sâkinâme yer almaktadır. İran edebiyatında tesbit edilen 200 civarındaki sâkinâmeden nazım şekli bilinenlerin yüzde doksanı mesnevi tarzında olup mütekârib bahrinde ve "feûlün feûlün feûlün feûl" veznindedir. Geri kalanın büyük çoğunluğu ise terciibend ve terkibibend şeklinde olup hezec bahrindedir.

Sâkî, şarap, kadeh ve ilgili kelimelerle işlendiği için sâkinâmelerde eğlence meclislerinin, tabiat manzaralarının tasvirleri görülür. Gerçekte rezm (savaş) ve bezm (eğlence) sahnelerinin bir arada sunulduğu tarihi, hamâsî mesnevilerin vezni aynı zamanda sâkinâmelerin veznidir. İlk sâkinâmelerin derlendiği mesneviler esasen bu özellikteki eserlerdir. Sâkinâmelerde ayrıca övgü amaçlı bölümler yer almıştır, hatta sâkinâmelerin bir kısmı yalnız övgü amacıyla kaleme alınmış gibidir. Bunlarda bazan din büyükleri anılmış, nitelikleri övülmüştür. Pertev-i Şîrâzî, Destgayb-ı Şîrâzî, Muhammed Bâkır gibi şairlerin eserleri bu özelliğe sahiptir. Hâfız-ı Şîrâzî, Şeref-i Cihân, Kâsım-ı Gunâbâdî ve diğer birçoğunun sâkinâmesinde sultan, emîr gibi kişiler övülmektedir. Bazı sâkinâmelerde her iki yönde de övgü ifadeleri bulunmak-

tadır. Çağdaş Fars şiirinde de birkaç sâkinâme yazılmıştır. Hüşeng-i İbtihâc, Radî-i Âzerhaşi ve Nevzer Pereng sâkinâme yazan şairlerdendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdünnebî Fahrüzzamân-ı Kazvînî, *Meyhâne* (nşr. Ahmed Gülçîn-i Meânî), Tahran 1340 hş.; Münzevî, *Fihrist*, IV, 2857-2891; Safâ, *Edebiyyât*, III/1, s. 334-335; Zeynelâbidîn Mû'temen, *Şi'r u Edeb-i Fârsî*, Tahran 1364 hş., s. 235-242; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zer'â ilâ teşânîfi's-Sî'a*, Tahran 1357 hş., XII, 102-119; Ahmed Gülçîn-i Meânî, *Tezkire-i Peymâne*, Tahran 1368 hş., s. 1-17; Adnan Karaismailoğlu, *İran Edebiyatında Sâkinâmeler* (yüksek lisans tezi, 1991), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "İran Edebiyatında Sâkinâmeler", *Sû Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 1, Konya 1992, s. 1-9; a.mlf., "Sâkinâme Yazma Geleneğinin Öncüsü Genceli Nizâmî", *Yedi İklim*, V/41, İstanbul 1993, s. 19-21; Ali Nakî Münzevî, "Sâkinâmehâ-yi Hâfîzî", *Neşriyye-yi Kitâbhâne-i Merkezî-i Dânişgâh-ı Tahrân*, I, Tahran 1339 hş., s. 18-50; Müjdehî, "Sâkinâme", *Ferhengnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1381 hş., II, 777-778; Dihhudâ, *Luğatnâme* (Muîn), VIII, 11742.

ADNAN KARAIŞMAİLOĞLU

SALÂ (صلا)

Türk dinî mûsikisinde bir form.

Arapça'da "dua" ve "namaz" anlamlarına gelen salâ (salât) Hz. Peygamber'e Allah'tan rahmet ve selâm temenni eden, onu metheden, onun şefaatinı dileyen, aile fertlerine ve yakınlarına dua ifadeleri içeren, çeşitli şekillerde tertiplenmiş hürmet ve dua cümlelerini ihtiva eden, belirli bestesiyle veya serbest şekilde okunan güftelerin genel adıdır. Kur'an-ı Kerim'de (el-Ahzâb 33/56) ve hadislerde Hz. Peygamber'in adı anıldığında ona salâtü selâm getirilmesi tavsiye edilmiş, bundan dolayı özellikle Osmanlı kültüründe salavat ge-

tirmek, salavat çekmek, salâ vermek gibi adlarla pek çok salâ metni ortaya çıkmıştır. Sözleri Arapça olup bir kısmı besteyle okunan salâlar okundukları yere ve zamana göre sabah salâsı, cuma ve bayram salâsı, cenaze salâsı, salât-ü ümmiyye, salâtü selâm gibi adlarla anılmıştır. 700 (1300-1301) yılında Memlûk Sultanı el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un iradesiyle cuma ezanından önce, 791 (1389) yılında el-Melikü's-Sâlih b. Eşref Zeynüddin II. Hâccî döneminde akşam ezanı dışında bütün ezanların ardından salâ verme usulü konulmuştur.

Salâlar, Türk mûsikisi literatüründe daha çok dinî mûsikinin cami mûsikisi formları arasında yer almışsa da tekkelerde ve çeşitli dinî-tasavvufî toplantılarda bazan bir kişi tarafından, bazan toplu olarak bir kısmı besteyle, bir kısmı irticâlen okunan salâlar da epey yekûn tutar. Salâlar minarede sabahleyin ezandan önce, öğle, ikinci ve yatsıda ezandan sonra müezzinler tarafından okunur. Dilkeşâverân makamında ve belli bestesiyle okunan sabah salâsı dışındakiler vakit ezanının makamında irticâli olarak icra edilirdi. Bu salânın metni şöyledir: "es-Salâtü ve's-selâmü aleyk / Aleyke yâ seyyidenâ yâ Resûlellah // es-Salâtü ve's-selâmü aleyk / Aleyke yâ seyyidenâ yâ habîbullah // es-Salâtü ve's-selâmü aleyk / Aleyke yâ seyyide'l-evvelîne ve'l-âhirîn (ve'l-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn)." Bu salâ her beytin ilk mısraında makamın ilk perdelerini göstermek, ikinci mısralarda karar nağmelerini kullanmak suretiyle okunurdu. Salâlar da ezanlar gibi iki veya daha fazla müezzin tarafından verilebilir. İki müezzinin karşılıklı okuduğu salâyı çiftte salâ adı verilir; bu durumda ses cinsi, nefes miktarı ve ağız birliği önem taşır.

Camilerde farz namazlarda selâm verildikten sonra tesbihlere geçmeden önce bazan imamın tek başına, bazan da cemaatin iştirakiyle okunan ve, "Allâhümme salî alâ seyyidînâ Muhammedin salâten tuncînâ bihâ min cemî'l-ahvâli ve'l-âfât" diye başlayan salât-i münciye ile ekseriya teravih namazlarının sonundaki duaya geçmeden önce müezzinlerin birlikte okuduğu, "Allâhümme salî ale'l-Mustafâ / Bedî'l-cemâli ve bahri'l-vefâ // Ve salî aleyhi kemâ yenbağî / es-Sâdik Muhammed aleyhisselâm // Salâten tedûmü ve tebluğ ileyh / Mürûrû'l-leyâlî ve devri'z-zamân // Ve salî aleyhi kemâ yenbağî / es-Sâdik Muhammed aleyhisselâm" sözlerinden ibaret olan salâtü selâmdan da söz etmek gerekir. Mâhur makamında okunan bu salâ her mısraın birer defa tekrar edilmesiyle icra edilir.

♩

Al lâ hüm me sâl li a lel Mus ta fâ
Ve sal li a ley hi ke mâ yen ba ğî

Al lâ hüm me sâl li a lel Mus ta fâ
Ve sal li a ley hi ke mâ yen ba ğî

Be dî il ce mâ li ve bah ril ve fâ
Es sâ dık Mu ham me da ley his se lâm ... ♩

Be dî il ce mâ li ve bah ril ve fâ fâ
Es sâ dık Mu ham me da ley his se lâm ... lâm ...

Mâhur
makamındaki
salâtü
selâm

Tekkelerde birbirinden farklı, değişik adlarla anılan pek çok salâ okunmaktadır. Bunlar arasında yaygın biçimde okunması sebebiyle tasavvuf çevrelerinde rağbet gören ve özellikle Kâdiri zikri esnasında icra edilen "salât-ı kemâliyye"nin ayrı bir yeri vardır. Adını metnin içerisinde yer alan "... adede kemâillâhi ve kemâ yelîku bi-kemâlihî" ifadesinden alan bu salâ, Ahmet Hatipoğlu tarafından yapılan bir düzenleme ile hüseyinî makamında notaya alınmıştır (salânın metni için bk. Seyyid Nûri el-Üsküdârî, s. 2). Salâ tekkelerde "çağırma, davet etme" anlamında da kullanılmıştır. Mevlevî dergâhında yemek vakti geldiğinde somatçılık hizmetini yapan can mevlevîhânenin orta yerinde "lokma-ya salâ!" diye bağırır, mukabele vakti geldiğinde dış meydana her hücrenin kapısını vurup "destûr, tennûreye salâ yâ hûl!" diyerek mukabeleyi haber verirdi. Günümüzde salâ daha ziyade cuma, pazartesi ve kandil geceleriyle cenazelerde verilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Seyyid Nûri el-Üsküdârî, *Salât-ı Kemâliyye Şerhi*, İstanbul 1328; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul, ts., III, 63; Nuri Özcan, *On Sekizinci Asırda Osmanlılar'da Dinî Müsikî* (doktora tezi, 1982), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 15-16; Tâhirülmevlevî, "Ramazânü'l-mübârek", *Mahfel*, sy. 11, İstanbul 1339, s. 186; Halil Can, "Dinî Türk Musikisi Lûgâtı", *MM*, sy. 222 (1966), s. 198; a.mlf., "Dinî Musikî", a.e., sy. 291 (1974), s. 15; Pakalın, III, 100.

NURİ ÖZCAN

7^a). Celvetîliğin Hâşimiyye koluna mensup olan Salacioğlu bir müddet Girit dışında seyahat ettikten sonra İstanbul'da Üsküdarlı şeyh Hâşim Baba'dan (ö. 1197/1783) hilâfet alıp Girit'te tekke şeyhi oldu (a.g.e., vr. 6^a, 31^b). Vezir Hasîb Seyyid Mustafa Paşa'ya takdim ettiği "Kaside-i Beççe"den Girit'te bir hankahının olduğu anlaşılmaktadır (a.g.e., vr. 7^a). Bursalı Mehmed Tâhir (Osmanlı Müellifleri, I, 131) ve ondan naklen Abdülbaki Gölpınarlı (*Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, s. 237) Salacioğlu'nun 1220'de (1805) vefat ettiğini kaydeder. Ancak divanında 1240 (1824-25) yılını gösteren tarihler bulunduğu göre ölümünün en azından bu tarihten sonra olması gerekir. Nitekim *Osmanlı Müellifleri*'nin verdiği bilgi Nail Tuman tarafından tashih edilmiştir (*Tuhfe-i Nâili*, II, 964). Mezarı Girit'tedir. Vahdet-i vücûd ve devir görüşünü benimseyen melâmet ehli bir mutasavvıf olan Salacioğlu birçok şiirinde melâmeti överken kalender, abdal ve harâbâtî olduğunu da belirtir. Ona göre insan bu âleme devir sırrını anlamak, devrini tamamlayıp çıktığı ulvî âleme dönmek için gelmiştir. Devir insanın kendinden kendine yaptığı bir seferdir, yani bu âlemden alıp satan varlık aynıdır. Bu seyrüsefer Hakk'ın bir hikmetidir. Ancak bunun sırrını anlamak ve anlatmak mümkün değildir. Ehl-i

beyt'e aşırı muhabbeti olan Salacioğlu Hz. Hüseyin için bir mersiye yazmıştır.

Salacioğlu'nun 205 şiirden oluşan mürettep divanının bilinen nüshaları içinde Süleymaniye (Hacı Mahmud Efendi, nr. 3456; Hâşim Paşa, nr. 73/3; Mikrofilm Arşivi, nr. A. 4264), Millet (Ali Emîrî Efendi, nr. 251; Mikrofilm Arşivi, nr. A. 4125), Hacı Selim Ağa (Aziz Mahmud Hüdâyî, nr. 1259) ve İstanbul Üniversitesi (nr. 2807; AY, nr. 4771) kütüphaneleriyle Millî Kütüphane'de (Yaz A. 3225, nr. 235, 15735) ve Divan Edebiyatı Müzesi'nde (nr. 115) bulunanlar sayılabilir. Divan nüshalarının hemen arkasına kaydedilen iki mesneviden biri *Der Beyân-ı Şehâdet-i Nakşî Mustafa* adını taşır ve 1170 (1756-57) yılında şehid edilen, Çıkrıkçı Şeyh diye meşhur Kandiyeli Şeyh Mustafa Efendi'nin tasavvufî kimliğiyle hazin ölümünü anlatır. Oğlu yerine koyduğu Nâmî adındaki bir derviş için yazdığı *Nâmînâme* diye bilinen ikinci eserinde şariat, seyrü sülûk, tecerrüd, mahviyet, insanın yaratılışının başlangıcı ve nihyeti gibi konular ele alınmaktadır. Salacioğlu'nun divanında Girit'le ilgili belge değerinde şiirler, tarih kıtaları, kasideler bulunmakta olup Girit'in XVIII. yüzyıldaki çehresini, şairin çevresindeki kişileri, çeşme ve okul gibi yapılarını tanıma imkânı verir.

SALACIOĞLU MUSTAFA CELVETİ

(XIX. yüzyıl)

Mutasavvıf şair.

Girit'in Hanya şehrinde dünyaya geldi. Şiirlerinde Salacioğlu, Salacızâde, Ferzend-i Salacı, Salacidedeoğlu ve Salacı mahlaslarını kullanır. Doğum tarihi belli olmamakla birlikte babası şeyh Ahmed Efendi'nin vefatında (ö. 1170/1756) henüz çocuk yaşta olduğu belirtilir ("Salacızâde Şeyh Mustafa Efendi", *İntibâh*, nr. 1, 5 Safer 1298, s. 3). Salacioğlu'nun çeşitli şiirlerinde fakirlikten, çoluk çocuğa muhtaç olmaktan, büyüklere münevverin, küçüklere vefanın kalmadığından, kendisini anlamayan zâhir ehlini kastederek "hayvanı çok bir ormana düştüğünden" bahsetmesi (*Divân*, Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 251, vr. 8^a, 37^b) onun Girit'te sıkıntılı günler geçirdiğini gösterir. Harabeye dönen dergâhının tamiri amacıyla Seyyid Mustafa Paşa'ya yazdığı kasideye bakarak nüktedan bir mizaca sahip olduğu söylenebilir (a.g.e., vr.

Salacioğlu Mustafa Celveti divanının ilk iki sayfası (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 251)

